

tekinthető emberi sajátosság, mint a szív és a szellem adottságai. Ez a felismerés új irányba fordíthatja, magasabb síkra emeli az ipari képzésre vonatkozó elméleti vizsgálódást, valamint a pedagógiai gyakorlatot is. A *Kunst* ugyanis Pestalozzinál nemcsak a termelőtevékenységre való képességet jelenti, még csak nem is csupán tárgyi alkotások létrehozására való képességet, hanem *alkotást, produktivitást a legtágabb értelemben*.

Tökéletesen egyetérthetünk szerzőnk e gondolatmenetet záró konklúziójával (amely talán neveléstudományi szakembereink különféle elméleti platform alapján egymással hadakozó csoportjai számára is nyújthat közelítő szempontot).

„Nem vetítünk bele Pestalozziba idegen gondolatot – olvassuk –, ha úgy látjuk, eszméinek menete kényszerűen vezet a termelőmunkában kiteljesedő személyiségnek mint művelődési eszménynek a magasabbrendűségéhez, hiszen e módszer, a gyermekben rejlő erők lehető legteljesebb kifejtésének műve csak az alkotóképesség kiteljesedése esetén válik tökéletessé a maga egészében. Úgy véljük, hogy Pestalozzi életművének leglényegesebb motívumára, mintegy kulcsára utalunk ezzel, tevékenységének és elmélkedésének kiindulásában és végpontjában egyaránt meghatározó szociális célzatára” (142. o.).

Tudós, értelmet gyarapító könyv Zibolen Endre műve, amellet *szép* könyv is: nem csupán gondolatokat sugall, olvasójának a tudását növeli, de szerzőnk egyike azoknak a keveseknek, akik neveléstörténeti írásaikban egy jó értelemben vett retorikus műveltséggel, stílusos gondossággal, az olvasót megbecsülő és tisztelő gesztussal szinte művészi esszészövegekké formálják világos, fegyelmezett gondolataikat. Bárcsak a tekintetben is követőkre találna az ifjabb neveléstörténeti (és neveléstudományi) szakemberek körében!

Örvendetes esemény tehát Zibolen Endre Pestalozzi-kötetének megjelenése, – már régen nélkülözünk. Nagy nyeresége neveléstörténeti szakirodalmunknak, nem nehéz megjósolni, hogy mind a neveléstörténeti kutatók és oktatók, mind az igényesebb neveléstudományi elméleti szakemberek, mind a fogékonyabb pedagógusok körében széles körű érdeklődésre számíthat.

*

Végül nem lehet említés nélkül hagyni azt a tényt sem, hogy ezzel a Pestalozzi-kötettel, úgy tűnik újraéledt az *Egyetemes Neveléstörténet* című sorozat, a hazai neveléstörténeti szakembereknek 1961-ben – éppen Zibolen Endre kezdeményezésére indított – kiemelkedő vállalkozása. A sorozat kezdetben nagy reményekkel indult, több kötete jelent meg az 1960-as évek első felében, majd egy következő hullámban – a Zibolen Endre vezette akadémiai Neveléstörténeti Albizottság erőteljes szorgalmazására – az 1970-es évek közepén. Azután úgy tűnt, hogy a sorozat – vagy szerzői gárdája – kifulladt, a további kötetek elakadtak. Talán most Zibolen Endre munkája, e Pestalozzi-kötete a sorozatot is új nekilendülésre ösztönzi és készíti. Bár így történne.

Mészáros István

DANIEL ZIMMERMANN: La sélection non-verbale à l'école
(Nem verbális szelekció az iskolában)
Les Éditions ESF, Paris, 1982. 162 p.

A könyv címe magyarázatot kíván. A szerző – ismert nevelésszociológus – vizsgálati terepül az óvodát és az elemi iskolát választja. (A címben látszólag csak az iskola szerepel; oka, hogy a francia *école maternelle*-nek nevezik az óvodát.) Arról a szektorról van tehát szó, amely jogilag semmiéle szelekciót nem ismer. Az iskolában három tényező működik: a verbális-kommunikatív, a nem-verbális kommunikatív (pl. a gyerek szorongásának a tünetei), továbbá tárgyi és személyi körülmények, valamint az a társadalmi erőter, amelyben az iskola működik. A szerzőt, aki az egyik

francia egyetemen pedagógusjelölteket tanít, az érdeklí, hogy a nem verbális tényezők miként hatnak a gyerekek társadalmi integrálódására, és azt igyekszik bizonyítani, hogy ezek miatt már az óvodában megkezdődik a szelekció.

A vizsgálatot főleg kérdőívek útján végezte száznál valamivel kevesebb, egy földrajzi egységen belüli intézményben. A gyerekek igen különböző társadalmi rétegekből verbuválódtak, de nemcsak az intézményekből, hanem az egész területről hiányzott a két társadalmi véget, a fináncoligarchia és a lumpenproletariátus. A képviselt rétegeket a könyv három kategóriába csoportosítja: A – francia munkások, B – értelmiségi és burzsoázia, CA – vendégmunkások.

Zimmermann először az óvodát és az iskolát mint intézményt és mint fizikai teret írja le. Az adatokból kiderül, hogy minél később épültek, tehát minél modernebbek, annál kevesebb négyzetméter és légköbméter jut egy gyerekre. Nem annyira azért, mert kisebbek a méretek, ezt az utóbbi években ellensúlyozná a csökkenő gyermeklétszám, inkább azért, mert a felnőttek – nevelők, igazgatói adminisztráció, technikai személyzet – egyre több helyet vesznek el a gyerekektől. Ezután a hivatalos dokumentumokat vizsgálja meg. Nem a tartalmuk vagy a szövegük érdeklí, mert az a verbális tényező körébe tartozna, hanem az, hogy vannak-e egyáltalán, és az érdekelték ismerik-e őket? Jelentős hiányokat állapít meg. (Pl. a szabályzatot nem ismertetik a gyerekekkel és a szülőkkel, az óvodák egy részében nem függesztik ki a házi szabályzatot stb.)

Ezután következnek a három szociális kategória helyzetének, magatartásának, nevelőkkel való viszonyának a vizsgálata. Mindent százalékokban állapít meg, általában ugyanazt a viszonylatot statisztikailag több oldalról dolgozza fel. A szövegben nagyon sok a szám, de feltételezhetjük, hogy a feldolgozást kis számítógéppel el lehetett végezni.

Megállapításai nem mind újak, de radikalizmusuk meglepő. Az óráközi szünetben a B kategóriájú gyerekek foglalják el a legtöbb teret, ők vesznek részt a mozgalmas játékokban. A pedagógusok annál többször és annál szigorúbban büntetik a gyereket, minél alacsonyabb kategóriába tartozik. A játékhöz használt, otthonról hozott eszközök értéke és változatossága megfelel a társadalmi rangsornak. A pedagógusok kérdőíveken válaszoltak arra is, hogy a gyerekeket (egyenként felsorolva, de név nélkül) milyennek tartják: szeretetreméltónak, rokonszenvesnek, közömbösnek, ellenszenvesnek, kibírhatatlannak. Valamennyi korosztályban a B kategóriához tartozók kapták a legmagasabb százaléku jó minősítést, és a CA gyerekek a legkedvezőtlenebbeket. A nevelők maguk is megdöbbentek, amikor értesültek az eredményről; nem hitték volna, hogy a kellemes külső, a jó modor, a kulturáltság látható jelei ennyire befolyásolják őket. A munkásszármazású óvónők, tanítók sem voltak kivételek, bár az ő kérdőíveiken néhány százalékos eltolódás mutatkozott az A csoport irányába. A szerző ebből azt a meghökkentő következtetést vonta le, hogy a nevelői szeretet elitista. (Szinte brutális megállapítás, de érdemes gondolkodni rajta.) A gyerekek saját társadalmi csoportjukba tartozó pajtasaikhoz vonzódnak leginkább. Természetesen a tanulmányi eredmények is szociális szempontú megosztást tükröznek. (A kiegészítő osztályokban B gyerekeket a vizsgálat nem talált, így ott nem is végeztek semmiféle összehasonlítást.)

A gyerekek öltözkéiben nincs nagy különbség, általában jó minőségű és mutató, de az alsó-nemű durvább, olcsóbb és sokkal kevésbé tiszta a B és a CA körében. Az otthonról hozott ennivaló minősége megint B, A, CA sorrendet mutat, érdekes módon a vendégmunkások gyerekei fogyasztják a legtöbb édességet. Különös az is, hogy a B veszi igénybe a legnagyobb százalékban az iskolai ebédet; a szerző következtetése: még a szociális intézkedések, kedvezmények is az előnyösebb helyzetűek javát szolgálják. Ők töltik átlagosan a legtöbb időt az iskolában, jóllehet sportedzésekre és zeneórákra is ők járnak leginkább. A nyaralás is főként az ő osztályrészüik, ha nem számítjuk nyaralásnak a vendégmunkások nyarankénti, családdal együtt történő hazautazását, ti. sok vendégmunkás a szabadságát szülőhazájában tölti.

A szerző következtetése egyértelmű: már az óvodában megkezdődik a szelektív elkülönülés, amely később az iskolázási és a pályaválasztási esélyeket differenciálja.

Zimmermann – mint a könyv előszavából megtudjuk – marxista. Természetes tehát, hogy a nevelés jellegét és hibáit a társadalmi alapokra vezeti vissza. Helyenként azonban a magyar olvasó úgy érzi, hogy „túlbizonyít”, hogy előfeltevések jellemzők rá. A számok sok mindent elárulnak, de sok mindent el is rejthetnek. Megállapításainak egy része, amely az ő mintájában bizonyán helytálló, ellenkezik a mi tapasztalatainkkal. A közvetlen nevelői tapasztalatokon kívül sajtónk j

néhány, a közelmúltban megjelent közleménye is bizonyítja, hogy Zimmermann nálunk sok szempontból más eredményre jutna. Sőt, azt gyaníthatjuk, hogy más francia minta feldolgozása is véleménymódosításra készítené, főleg a B kategóriával kapcsolatban. Azt szívesen elhisszük, hogy a jó kereső, iskolázott családok gyerekei az otthoni nevelés hatására elismerik a nemek egyenjogúságát, leginkább az ő körükben figyelhető meg, hogy a fiúk és a lányok együtt játszanak. De már kevésbé hihető, hogy ők viszik az iskolába a legkevesebb rágógumit, hogy ők a leglőjálisabbak a szülőkkel, a nevelőkkel, ők kapják a legsszerűbben kiszámolt zsebpénzt, tapintatosabbak a náluk kedvezőtlenebb helyzetben lévőkkel, így a CA társakkal is, mint a munkásgyerekek stb. Az is meglepő, hogy az ő átlagos testmagasságuk, testsúlyuk a legnagyobb.

Némelyik bírálatban dogmatikus gondolatok hatását is érezzük. Joggal kérdezték tőle az óvónők, hogy minek a részletes írásbeli szabályzat olyan intézményben, amelyben 4–6 felnőtt dolgozik. Helyteleníti, hogy a gyerekeknek zárt rendben kell lemenniük az udvarra, és hogy a szünet végén sorakoznak. Az iskolában azonban nemcsak nevelés folyik, ott tömeg van, amely szabályozás nélkül tülekedést, balesetet, anyagi kárt okozhat a mozgásával; a külső rend akkor is nélkülözhetetlen, ha azt pedagógiailag nem is egészen lehet indokolni. Helyenként a szerző becsületesen bevallja, hogy a vizsgálatok megcáfolták az előfeltevéseket, így például a fiatal pedagógusokról eredetileg vallott nézeteit: ők törődnek legkevésbé a szabályokkal, holott támaszra nekik lenne leginkább szükségük, ők verik legtöbbször a gyerekeket (de eltűrik a visszategezést) stb.

A magyar neveléstudomány tehát találhat bőven bíráltnivalót a könyvben. De nevelési feladataink szempontjából nagyon fontos lenne, hogy megismerkedjünk vele. Napjainkban, amikor egyre élesebb viták folynak az esélyegyenlőségről, illetőleg az egyenlőtlenségről, ráébredhetne, hogy az okokat mélyebben kell keresni, mint ahol a legtöbb vitatkozó véli megtalálni. A befejezésben azt olvassuk: a pedagógusnak éppúgy kötelessége, hogy harcoljon a társadalmi igazságért, mint minden állampolgárnak — de nem jobban.

Az első fejezeteknek nehezen jut végére az olvasó, de a továbbiakban a könyv érdekes és olvasmányos, legalábbis a szakember részére. A nevelésszociológia és pedagógia iránt érdeklődők a művet az Országos Pedagógiai Könyvtárban találhatják meg.

Bán Ervin